

O fidlovačce

Když byl císař Josef II. malý chlapec, viděl prý jednou v Praze průvod pražských řemeslníků, jejichž mistři nesli korouhve a znaky svých cechů. Malému císařskému synkovi se tolik zalíbila korouhev ševců, že když si měl po dovršení dětského věku vyvolit řemeslo, kterému se měl podle staré tradice vyučit, zvolil ševcovinu.

Císař poslal syna do Prahy, kde také Josef složil tovaryšskou zkoušku. Na oplátku jim věnoval smrček, na němž visely všechny ševcovské nástroje od dratve až po kopyta a docela nahoře na špici veliká fidlovačka – to bylo oblé dřevo, uprostřed silnější než při krajích, jímž se kůže fidlovala (hladila) jako válečkem. Vše bylo z ryzího stříbra.

Jenže při jednom ze sporů mezi tovaryši a mistry tovaryšové a učedníci smrček vzali, odnesli do Nuslí, rozlámali, kousky stříbra prodali a peníze projedli.

Od těch dob se ševcovští tovaryši scházeli na nuselské louce každý rok ve středu po Velikonocích, aby si zde uspořádali jarní slavnost. Na březovou májku pověsili jarní kytici, veliké duté kopyto plné malých kopyt a také fidlovačku se stužkami. Zpívali, tancovali a hodovali celý den.

(Volně podle Václava Cibuly – Nové pražské pověsti)

Josef Kajetán Tyl - Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka

Tato hra z roku 1834 (premiéra 21. 12. 1834 ve Stavovském divadle) patří mezi Tylova první díla, je dokonce uváděna jako jeho první pokus o českou frašku (veselohra s nadsázkou). Má velmi jednoduchý děj s mnoha postavami, z nichž mnohé tam vůbec nemusí být (kromě Jeníka a Lidunky nemají ani křestní jména). Postavy jednájí nahodile, děj se vyvíjí zrovna tak bez předchozí motivace, nahodile a zcela bez souvislostí zazní ke konci hry na ševcovské slavnosti píseň slepého Mareše, jejíž první sloka později zlidová a stane se českou hymnou. Hra na rozdíl od písně upadla v zapomnění. Zpěv jednotlivců i sborů, kterými jsou jednotlivé výstupy prokládány, tvoří podstatnou část díla.

Hra se odehrává v Praze ve dvou dnech – den před ševcovskou slavností a při ní. Nejzajímavější je zachycení stavu tehdejší češtiny, která současně charakterizuje i stav řemeslnické společnosti. Vzhledem k tomu se hra odehrává z velké části v němčině.

Máselnice Mastílková mluví mizernou němčinou, nářečí míchá s občasnými českými slovy. Tím, že mluví „lepší řečí“ než prostí Češi, hlásí se k měšťanské bohatší (německé) společnosti. Zve si zbohatlé návštěvy, které se jí ovšem za zády vysmívají. Její soused švec Kroutil, zarytý nepřítel (důvod ve hře není objasněn), je Čech a vlastenec, mluví dokonalou češtinou bez prvků germanismu. Jejich děti – Mastílkové neteř Lidunka a Kroutilův syn Jeník (oba mluví česky) - se samozřejmě milují a chtějí být svoji. To rodiče ovšem nedovolí. Mastílková dokonce Lidunce vybere jako ženicha Dudéca (podvodníka, který česky téměř nerozumí, je zadlužený a hraje si na barona, přitom je to obyčejný pan Dudek). Jenže Dudéc svádí hospodyni Mastílkové, kterou zase miluje (už dvacet let) další zaměstnanec Ondřej (oba mluví německy, Ondřej kupodivu spisovnou němčinou, a oba česky bez problémů rozumí). Všem uévodí dohazovač Kozelka.

Nechybí happy end – v závěru ševcovské slavnosti je podvodný baron odhalen, služebná se zaslíbí Ondřejovi, Mastílková i Kroutil ustoupí a Jeník si může vzít Lidunku. Plánuje se i třetí – naprosto neodůvodněná svatba – Mastílkové a starého Kroutila.

Dalším nepřehledným momentem je to, že Kroutil každého oslovuje Frantíku. Na samém závěru zazní výzva: ženěte se, Čechové, ať jsou Češata – hodná, upřímná, Češata naší matky - dobré české země.

Obraz první, Výjev šestý (ukázka z počátku hry)

Mastílková v ranním domácím, ozdobou až poněkud směšném oděvu rychle z domu s Ondřejem. - Kroutil, jak u díla sedá, z krámu vyletí; za ním Kozelka. - Předešlí.

MASTÍLKOVÁ Ist die Meklichkait -
KROUTIL Aby do něho tisíc šidel. (*potkají se prostřed jeviště – zarazí – a za hodnou chvíli na sebe hledí.*)
KROUTIL (*spustiv konečně*) Dobré jitro, Františku!
MASTÍLKOVÁ Tienerin, Herr Schustermáster! is wos die Wille ihriges?
KROUTIL Aby tě – (*odvrátiv se zahlídne syna.*) Ký ďábel tebe tady vytrousil? Je to na moje psaní odpověď?
KOZELKA (*stranou jemu do ucha*) Jen mu svět!
MASTÍLKOVÁ Nestydíš se, mluvit na ewentlich ulici s člověkem, který nestojí ani za první štáfli bildunku?
ONDŘEJ (*podle ní prosebně*) Nicht so heftiglich!
KROUTIL (*uši si zandavaje*) Čechové - ! zasmolte jí hrdlo! Skály se pukají – to je čeština!
LIDUNKA Drahá paní teto; hněv by vám uškodil. Náhoda mne svedla s hochem, jemužto jsem srdce zadala.
JENÍK Nekažte si, otče, snídani – daremnou žlučí. Vaše psaní mne sem přitáhlo; musil jsem se pravdy dovědět.
LIDUNKA Staráte se prý o mé štěstí -
JENÍK Nechcete jistě, abych se utrápil?
LIDUNKA Nerozcházejte se více ve hněvu s panem sousedem – popřejte mi hocha.
JENÍK Podejte ruku paní susedce – dejte mi Lidunku.
MASTÍLKOVÁ Ani slova -
KROUTIL - anebo tě za jazyk na verpánek přibiju!
MASTÍLKOVÁ Pan Schustermáster ví dobře, jak daleko by se krev jeho opovážila.
KROUTIL To ne, Frantíku! Nerad bych ale, aby se kluk můj dostal na nečeské okrajky.
MASTÍLKOVÁ Okrajky? I on infám člověče! Ještě jednu takovou impertinenc – a budem spolu do jiného tonu rozprávět.
KROUTIL Bruč třeba do dis, dřevá basset!
MASTÍLKOVÁ Kdo je basset? - Vy jste to slyšeli, že basset! - o počkej, já ti za zabassetluji! (*Sype se naň.*) On je dodis – jeho kluci dodisata -
KROUTIL Tu jsou dvě pěstě, Frantíku!
LIDUNKA Paní teta! Na ulici -
MASTÍLKOVÁ Tak tě – furt! (*Opět na Kroutila.*) On smolivare, škopíčkáři -
KROUTIL Ha, ha, ha!
ONDŘEJ (*aby ji uchlácholil, se ustavičně snaží*)
MASTÍLKOVÁ (*se naň utrhne*) Holti mau! (*Zas na Kroutila.*) Šidlovрте, kopytáři -
KROUTIL Homolkárko, ha, ha, ha!
MASTÍLKOVÁ Mízero, Čecháčku!
KROUTIL (*divoce sebou trhne*) Milione -! Jak že, Frantíku? Já tě zadávím – ty z cizích flíčků sešivaná kopetetko! O Kopytách mluv si, co chceš, ale na mě si hubu nepal. - Čecháčku! - Já bych se smrštil jako bota za pecí! Co pak ty jsi – ty chmoure v očích poctivého Pražana? - Ani voda, ani oheň – jsem-li Čecháček, je to můj peníz, moje důstojenství! - Já ti dám Čecháčka!
KOZELKA (*mezi tím ho pořád poštuchoval*) Kš, kš!

MASTÍLKOVÁ (*Lidunku za ruku chopí.*) Pryč, pryč! Ať mi na kluka více nezapomeneš!
 Budu se ti dívat na myšlénky, a poletí-li za ním některá, poletíš ty za ní z domu.

LIDUNKA O milá paní teto!

KROUTIL (*synovi*) Sem pojd', Frantíku! A jestli se mi o té holce jen zmíníš -

JENÍK Milý otče -

KROUTIL Ani cek! - i ty hrome, Frantíku! Já Čecháček! (*semotam přebíhá*).

MASTÍLKOVÁ Tomu tě nedám, a kdybych měla na stará kolena jíst šlupky z bramborů – tomu ne – furt! (*odchází*)

KROUTIL (*za ní skočí a chopí ji za ruku*)

KOZELKA (*Kroutila po zadu chytí, a Mastílkovou drží z druhé strany Ondřej. Tak sebou několikrát ve předu po jevišti cloumají.*)

KROUTIL A slyšela ona mne! Dřív musí na mne Bůh takovou mizerii poslat, že mi v celém domě nádoby nezbyde, nežli škopíček, a z toho teprve si přihnu o svatbě mého kluka s její holčicí.
 Rozuměna?

(...)

KROUTIL Hni se, ztrať se, utíkej -

ONDŘEJ (*se rozkřikne*) Utíkej, Káčo, utíkej, Honí tě kocour divokej -

MASTÍLKOVÁ (*se rychle naň osopí – tak že rázem zpěv umlkne*)

VŠICKNI Mně se, mně se, mně se – mně se všecko zdá,
 Že se žádný nepodá.

LIDUNKA Není na světě tolik těžkostí, byste zbavili holku milosti;
 Není a nebude, co svět světem bude, tolik těžkostí!

SBOR ŠVADLENEK Není a nebude, co svět světem bude, tolik těžkostí!

MASTÍLKOVÁ Táhni mi domů - rychle do domu, sic tě poženu.

KROUTIL Hajdy mi domů - rychle do domu, sic tě poženu

MASTÍLKOVÁ Nechci nepros, neříkej,

KROUTIL Hni se, ztrať se, utíkej -

MASTÍLKOVÁ Já se, já se, já se nepodám,
 Nóbl ženicha holce vyhledám -

KROUTIL Já se, já se, já se nepodám,
 Češku děvečku hochu vyhledám -

LIDUNKA Já se, já se, já se nepodám,
 Hocha jiného vnutit si nedám -

KOZELKA On se, on se, on se nepodá,

ZBOR MLYNÁŘSKÝCH KRAJÁNKŮ Češku děvečku hochu vyhledá

ONDŘEJ Ona, ona, ona – ona se nedá -

SBOR ŠVADLENEK Nóbl ženicha holce vyhledá -

VŠICKNI Já se – on se – ona se nepodá -

MASTÍLKOVÁ Fraili sprostému nedám.

KROUTIL Radš ho kluka rozsekám.

LIDUNKA Jen jednoho ráda mám.

KOZELKA a SBOR MLYNÁŘSKÝCH Radš ho kluka rozseká.

ONDŘEJ a SBOR ŠVADLENEK Fraili sprostému nedá.

MASTÍLKOVÁ Darmo se čeká -

KROUTIL Jen se opovaž!

VŠICKNI Já se – on se – ona se nepodá -

MASTÍLKOVÁ (*se svými domů pospíchá*)

KROUTIL (*se svými do krámu se hrne*)

SBORY (*do zad po obou stranách se rozcházejí*) (*Opona rychle spadne.*)

CIBULA, Václav. *Nové pražské pověsti*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981, O fidlovačce. s. 66 - 73.

TYL, Josef Kajetán. *Spisy J. K. Tyla: Díl XI.: Divadelní hry, svazek I*. Praha: Nákladem Aloise Hynka. *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*. s. 5 - 74.

Ist die Meklichkait (správně: ist die Möglichkeit – je možnost...)
Herr Schustermáster – (Máster = Meister) mistr ševcovský, švec, ale také (mistr) packal
Tienerin (správně Dienerin – služka)
is wos die Wille ihriges? (ist was die Wille ihriges – jaká je vaše vůle? Co chcete?)
ewentlich (správně öffentlich – veřejná)
štáfle bildunku (správně e Staffel – stupeň, e Bildung – vzdělání)
nicht so hetfiglich – ne tak prudce, vznětlivě
děravá bassetl (r Bass – basa, Bassetl – zdobnělina od basy - basička)
infám člověče (infam) – hanebný, bezectný
impertinenc (e Impertinenz) - drzost, nestoudnost
on je dodis (reakce na předchozí větu: bruč třeba do dis – hudební stupnice, o púltónu zvýšené D)
Holti maul! (správně Halt die Maul) - drž pusu, mlč
nóbl (správně nobel) - vznešený
fraile (správně s Fräulein) – slečna, dívka

- 1) Co je to fidlovačka?
- 2) Jaká se k ní váže pověst?
- 3) Kterou českou operu Fidlovačka připomíná (láska dvou mladých lidí, dohazovač, zpěv jako nedílná součást hry...)?
- 4) Kdo u koho se mohl inspirovat? Tyl u Sabiny, nebo naopak?
- 5) Které hlavní postavy ve Fidlovačce vystupují?
- 6) Jakým jazykem mluví?
- 7) Co tu jazyk charakterizuje?
- 8) Jaký spor vedou na ulici Mastílková a Kroutil?
- 9) Jakými výrazy se titulují?
- 10) Jak nazýváme jazykový tvar „on smolivare, on škopíčkáři...“
- 11) Jaký další prvek hry najdeme v druhé části ukázky?
- 12) Je hra uváděna na jevištích i dnes?
- 13) Co se z ní dochovalo?

Řešení:

- 1) Fidlovačka je A) ševcovský nástroj k hlazení kůže
B) slavnost ševců po Velikonocích
- 2) Císař Josef daroval ševcům za své vyučení u nich stříbrný smrček se symboly ševcovského řemesla, jenže časem jej tovaryši zničili. Na jeho paměť však pořádají jarní slavnosti.
- 3) – 4) Prodanou nevěstu (premiéra r. 1866; hudba Smetana; 1824 – 1884, text Karel Sabina; 1813 – 1877)
- 5) - 6) Jeník, Lidunka, švec Kroutil (všichni česky), máselnice Mastílková (mizernou němčinou)
- 7) Postavení a myšlení postav

- 8) Lidunka s Jeníkem je seznamují se situací, že se mají rádi, jejich rodiče se hádají, že je nesezdají
- 9) šidlovrte, smolivare, škopíčkáři, Čecháčku...; Kopetetko, chmoure, homolkářko...
- 10) onkání – užívání třetí os. č. j. místo 2. (sloužil k vyjádření nižšího postavení – mluvili tak páni se svými sluhy; ti jim na oplátku onikali)
- 11) zpěv – sborový i náměty lidových písní
- 12) Ne, neměla velký ohlas ani při uvedení
- 13) pouze píseň, která později zlidověla a pak se stala hymnou